

IZOBRAZBA ARHIVISTA - NOVE FIGURE I MODALITETI¹

Carlo CHENIS

Tajnik Papinskog povjerenstva
za kulturna dobra Crkve

Vatikan, Piazza della Cancelleria 1

UDK 930.25 : 261.6 : 37

Izvorni znanstveni rad

Primljeno 5. ožujka 2003. godine

Autor u šest poglavlja i zaključku govori o potrebi usavršavanja stručnog osoblja crkvenih arhiva. Naglašava važnost arhivskog gradiva za izučavanje dokumenata nastalih djelovanjem Katoličke crkve kroz stoljeća. Uključuje također i važnost crkvenih knjižnica i muzeja, jednom riječju crkvene kulturne baštine, uvijek posebno u vidu pastoralne funkcije. U izobrazbi osoblja crkvenih arhivskih ustanova stavlja težište na multidisciplinarnost. Dužnost je navedenih djelatnika već od djetinjte dobi zainteresirati ljude za arhivsko gradivo. Naglašava važnost novih tehnologija, ali one ne smiju istraživače udaljavati od arhivskih dokumenata, već ih upravo njima približavati. Nema sumnje da su sve ove smjernice primjenjive i na izobrazbu kadrova u državnim ustanovama, ovdje posebno arhivima.

1. ŽURNOST IZOBRAZBE

1.1. Ulagati u izobrazbu

Primjereno vrednovanje svega onoga što nam nude priroda i kulture, podrazumijeva adekvatnu izobrazbu osoblja kako sa stručnog tako i s humanističkog aspekta. Intuicija potencijala sadržanih u materijalima zahtijeva inteligenciju i stručnost. Veličini civilizacije svoj su doprinos dale specifične povijesne okolnosti i iznad svega prosvijetljene ličnosti. Upravljanje kulturnom, društvenom i religijskom baštinom nije u tome nikakav izuzetak.

Za svaku je civilizaciju neobično važno čuvanje svega onoga što dolazi kako iz povijesti tako iz sadašnjosti, kako bi naraštaji koji se izmjenjuju mogli steći svijest o egzistencijalnim vrijednostima koje su duboko ukorijenjene u samim počecima i u povijesnom razvitku, kulturnom kontinuitetu, vjerskome *credu* i društvenoj pripadnosti. Ovakvo čuvanje nije samo materijalni postupak, jer dometi neke civilizacije podrazumijevaju

---

¹ Priopćenje održano na 21. Kongresu Udruge crkvenih arhivista (*Associazione Archivistica Ecclesiastica*) u Trentu 16–20. rujna 2002. godine. Izvorni naslov priopćenja glasi *Formazione degli archivisti. Figure e modalità nuove* (op. ur.).

specifični *Weltanschauung*. Ovaj pak, najavljuje specifičnu filozofiju povijesti koja se odražava kao antropologija, ontologija, i u većini slučajeva, kao pozitivna religija. Čak i odabir zanemarivanja, skrivanja ili uništavanja prošlosti ocrtava ideologiju moći u kojoj se manifestira *damnatio memoriae* uz rekonstrukcije *ab imis fundamentis* civilizacije. Ove strategije koje su se odražavale i pojavljivale kroz stoljeća rezultirale su razdobljima zatiranja i gušenja. Relikti prošlosti su u njihovu razvoju i odrednicama vrlo važni, poglavito onda kad se kroz njih mogu razabrati nakane koje su pokrenule *cursus* događaja.

S obzirom na važnost povijesne baštine nužno je ulagati u njene *službenike* kako bi svaka zajednica stekla jamstvo pripadnosti vlastitom razdoblju. Ako su prošle civilizacije zadržale tragove o sebi kroz usmene tradicije, pisane izvore, spomeničku baštinu, kulturne sustave, ritualne običaje, tada se ove današnje moraju pokazati zainteresiranim za vlastite korijene i moraju biti u stanju predati sebe same budućim naraštajima.

Čuvanje vlastite baštine složeno je ulaganje koje se uz specifičan pristup izvorima odražava i kao arhivistička skrb o gradivu koje se s jednoga naraštaja prenosi drugome. U takvoj baštini svaka zajednica može dobiti prigodu za dozrijevanje vlastite pripadnosti određenom području. Procesi istraživanja i skrbi zahtijevaju, međutim, različite osposobljenosti, kako na tehničkom tako i na humanističkom planu. S jedne je strane riječ o upravljanju spisima, s druge se strane utvrđuje sama svrha. Arhivistička izobrazba, dakle, zahtijeva timski rad u čisto *humanističkoj režiji*. Takva izobrazba se nalazi unutar sustava koji podrazumijeva početnu fazu te daljnje faze specijalizacije. Riječ je, dakle, o uobličavanju početne i trajne izobrazbe kao i o uspostavi suradnje različitih osposobljenosti, specijalne i opće naravi, koje obilježavaju složeno arhivističko obzorje.

Ulaganje u izobrazbu mora biti primjereno kulturnom kontekstu, poglavito kada je riječ o crkvenoj arhivistici koja je nastala unutar kulture kršćanskog nadahnuća. Žurnost *Backgrounda* humanističke naravi obvezuje nas na tumačenje *mens* Crkve u upravljanju vlastitom baštinom. Iste su specifične tehničke kompetencije uvjetovane, *de iure*, crkvenim i pastoralnim strategijama. Nadalje, današnje opće zanimanje za povijesno-umjetničku baštinu zahtijeva, osim mogućnosti dokumentarnoga i strukovnog pristupa, i mogućnost prenošenja masama povijesnih zbivanja koja se iz gradiva mogu izvesti. Ako s jedne strane treba promicati osjetljivost za očuvanje i tumačenje izvora, s druge se strane nužno mora pokrenuti i proces obrazovanja zajednice i to kroz rezultate arhivskih istraživanja.

Ulaganje u izobrazbu u kontekstu crkvene arhivistike znači osigurati pravnu zaštitu, materijalno očuvanje, crkveno vrednovanje impozantne dokumentarne stare i suvremene baštine. Riječ je o vrlo složenom sustavu rukopisa – pergamena, papirnatih dokumenata, informatičkih zapisa – koji sadrže vrlo raznovrsne zapise klasičnim, srednjovjekovnim i suvremenim jezicima. Različiti su i uvjeti čuvanja, bilo da je riječ o fiziologiji rukopisa, bilo o njegovoj arhivističkoj obradi.

Budući da Crkva u čitavu svijetu djeluje već dva tisućljeća, nimalo nas ne treba čuditi to što su njeni dokumentarni izvori krajnje raznovrsni i što su bili predmetom prirodnih poremećaja i stalnih povijesnih krivotvorina. Nadalje, s obzirom na to da je crkveno djelovanje decentralizirano po čitavom teritoriju, kroz biskupije i institute posvećenog života, općim parametrima istraživanja i upravljanja pridodaju se i specifični parametri karakteristični za svaku pojedinačnu situaciju. Shodno tome, crkvena arhivistička izobrazba se koordinira kako na planu širenja tako i na planu produbljivanja. Premda su ova dva aspekta obrnuto proporcionalna – pa povećanjem specijalizacije dolazi do smanjenja općih kompetencija – mora se o objema voditi računa pri utvrđivanju strategija središavanja i istraživanja. Radi toga, u izobrazbi arhivskih kadrova, nužno je uspostaviti dijalektički odnos između sustavnog režiranja cjeline s bezbrojnim specifičnim produbljivanjima, kako na arhivskom planu tako i na planu popularizacije.

U tom pothvatu nipošto ne smijemo zaboraviti crkveni kontekst koji obuhvaća etičnost osoblja, vođenje programa i pastoralno planiranje. Stoga je na razini stručne izobrazbe osoblja nužno odgajati u *sensus Ecclesiae* djelatnike bilo kojeg reda i dostojanstva. Štoviše, vođenje didaktičkih programa mora dovesti do otkrivanja onog specifično crkvenog u dokumentarnom materijalu. S obzirom na to da se predstavljanje arhivskih podataka povezuje s pastoralnom logikom, izobrazba se neizostavno postavlja unutar crkvenog okruženja. Ovaj sustav, umjesto da onečišćuje znanstveni podatak, sasvim suprotno tome, podatak valorizira budući da bilježi njegovu izvornu svrhu i vezuje se na analogni kontekst. Iz toga proizlazi da se pravi stručnjaci s područja crkvene arhivstike obrazuju sukladno specifičnoj, sveobuhvatnoj i slojevitoj viziji povijesne baštine proizvedene unutar kršćanskih zajednica, tako da se ta baština ne svodi na svojstvo općenitog izvora na uporabu nediferencirane publike.

Arhivistička izobrazba mora biti u skladu s općim i specifičnim crkvenim odrednicama. Na razini Opće Crkve, Papinsko povjerenstvo za kulturna dobra Crkve objavilo je dokumente koji zacrtavaju programske pravce vrednovanja kulturnih dobara u crkvenoj nadležnosti, nadahnjujući tako određene programe izobrazbe. Dokument o *Crkvenim knjižnicama (Le biblioteche ecclesiastiche)* /10. travnja 1994/ temeljito je obradio razloge za skrb o ovom sektoru aktivnosti unutar kojeg se čuvaju znanstvena, filozofska i teološka refleksija svakoga pojedinog razdoblja kako i dosljedna rasprava između različitih stajališta. Što se tiče arhiva, objavljena je okružnica koja se tiče *Pastoralne uloge crkvenih arhiva (La funzione pastorale degli archivi ecclesiastici)* /2. veljače 1997/. U ovom se pismu ističe crkveni značaj dokumentarne baštine te se povijesnom prijenosu daje teološka osnova; razlučuju se elementi plana upravljanja, potičući odnos suradnje sa svjetovnim ustanovama; naglašava se žurnost očuvanja papirnate memorije uz osobito isticanje njene pastoralne dimenzije. Osobito se naglašava važnost vrednovanja dokumentarne baštine usmjeravajući ju na povijesnu kulturu i misiju Crkve. Nakon ovoga pisma uslijedio je dokument o *Potrebi i žurnosti inventarizacije i katalogiziranja*

kulturnih dobara Crkve (Necessità e urgenza della inventarizzazione e catalogazione dei Beni Culturali della Chiesa) /8. prosinca 1999/.

Posljednja objavljena okružnica, govori o *pastoralnoj funkciji crkvenih muzeja – (La funzione pastorale dei musei ecclesiastici) /15. kolovoza 2001/*, te razmatra narav, svrhu i tipologiju crkvenog muzeja.

Analogno Općoj Crkvi, mnoge zasebne Crkve, instituti posvećena života, društva apostolskoga života, kleričke i laičke udruge, donijeli su mjere za očuvanje i gospodarenje vlastitim arhivskim gradivom. S obzirom na istodobno sveopću i zasebnu narav Crkve, crkveni arhivi predstavljaju stjecište centra i periferije, pa njima nužno moraju upravljati osobe koje su spremne poštivati takvu dinamiku.

1.2. Poticati senzibilitet za povijesno-umjetničku baštinu

Veoma bitan razlog zbog kojeg je izobrazba nužna i žurna, svakako je veliko zanimanje pojedinih zajednica za ovo područje, a ne samo arhivista i klera. Mase treba zainteresirati i u njima potaknuti ljubav prema povijesnoj baštini, a djelatnici moraju biti senzibilizirani za društvenu vrijednost njihova arhivističkoga i povijesnog djelovanja. I doista, tijekom posljednjih stoljeća bilježimo pravu eksploziju zanimanja za povijesno-umjetničku baštinu koja je potakla i crkvene institucije na novu pozornost.

Obrazovni sustav treba uobličiti na dva fronta: s gledišta dokumentarnog čuvanja i s gledišta dostupnosti za javnost. Formiranje želje za susret s prošlošću ne smije se svesti na puku nostalgiju s izvjesnom dozom romantično obojene kulturne recesije. Smisao baštine, naime, ne smije potvrditi ideologiju “dobrih starih vremena”, već treba poticati djelovanje u sadašnjosti, zahvaljujući i perspektivama koje se otvaraju preispitivanjem povijesti. *Usvojivši jednu vrlo dobro izraženu misao škole iz Chartres-a, možemo slobodno reći kako se osjećamo poput divova ako smo svjesni, iako smo patuljci, da sjedimo na ramenima naraštaja koji su nam prethodili u znaku jedine i zajedničke vjere.*²

Poželjno je da se zanimanje za prošlost razvija kako u percepciji masa, tako i kroz izobrazbu djelatnika. Kolektivna se mašta mora hraniti vrijednostima baštine kako bi se ukorijenili kulturološki izbori kao i perspektiva konjunktivnih vrednovanja. Čarobni element prošlih podviga predstavlja svojevrsni katalizator interesa koji treba na primjeren način usmjeriti kako bi kolektiv mogao razumjeti povijesnu dinamiku. Ponovno predstavljanje prošlosti ne očituje se kao utješna, već kao kritička funkcija s obzirom da se retrospektiva svake pojedine zajednice temelji na svijesti o vlastitom *cursusu*. Baštini prethodnih naraštaja moramo se približavati s nakanom pročišćavanja zapisa o minulim događajima, utemeljenja afektivnih zanimanja za izvorna kretanja, ostvarenja suvremenog identiteta na povijesnoj spoznaji.

² Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa, Okružnica *La funzione pastorale degli archivi ecclesiastici*, 2. veljače 1997 (dalje: *FPAE*), predgovor (proemio).

Kolektivno zanimanje za prošlost mora se osjetiti kao pravo i kao dužnost. Svatko ima pravo poznavati svoje kulturne korijene koji predstavljaju *humus* obrazovanja svakoga pojedinog člana. Isto tako ima i dužnost usvajanja *genius loci* kako bi pogodovao kulturnom razvitku sadašnjih naraštaja. Za senzibilizaciju zajednice potrebno je potaknuti želju za produbljenim pristupom povijesnoj baštini. U tom slučaju osjećajnom i privlačnom načinu valja pripojiti tehničko i humanističko obrazovanje. Arhivist tako postaje ekspert koji zajedno s osobama drugih struka pokreće proces kojim se zajednica uvodi u područje vlastitoga povijesnog pamćenja. Ovakav kulturni itinerar ostvaruje se strogim i kontekstualnim spoznavanjem dokumentarnih izvora.

Da bi mogao obnašati tu ulogu, arhivist mora steći želju za znanstvenim i interdisciplinarnim pristupom koji će ga uvesti u plodonosni timski rad. Psihološki gledano, osoba koja djeluje unutar arhiva dužna je provoditi strpljiv i uporan rad u okviru redovna poslovanja. Da bi se došlo do plodova takvoga rada potrebno je prethodno obaviti obilatu i konstantnu sjetvu i trajnu pozornost. Želja se mora usredotočiti na brižljivu obradu izvora i točno otkrivanje podataka. Riječ je o kušanju profinjenih radosti i još dalekih rezultata.

Ne smije se zaboraviti i ono specifično crkveno, pa želja za poznavanjem povijesnog pamćenja nije pokretana samo kulturnom radoznalošću, nego i duhovnom askeзом. Riječ je, naime, o otkrivanju načina na koji su crkvene ustanove nekoga određenog teritorija izvršile poslanje evangelizacije i posvećenja. Ovo mora biti religiozna želja kod koje svjetla i sjene koje nadiru iz dokumentarnih izvora doprinose formiranju vjernika na području kršćanske duhovnosti. Zajednica mora željeti pristup povijesnome pamćenju kao ponovnom otkriću hoda Crkve u koji se svaki pojedinici naraštaj privremeno upisuje danima zemaljskog postojanja svakoga pojedinog vjernika. Arhivist je pozvan da se s pravim pastoralnim žarom susreće s izvorima u crkvenome kontekstu, kako bi tim izvorima vratio vitalnost kroz sukobljavajući i mirni razvoj *civitas cristiana*.

Potrebno je uložiti mnogo snage i sredstava da bi se ostvarili takvi ciljevi zajednice i profesionalaca. Ovo je utoliko složenije ukoliko se artikulira na različitim razinama: svjetovnoj, crkvenoj i individualnoj. Potrebno je primjenjivati ciljne strategije na sve obrazovne strukture. Trebat će utvrditi manifestacije radi kvalifikacije slobodna vremena, promicati lokalne studije, pokretati suradničke odnose s mnogovrsnim akademskim područjima i ostvariti institucionalni utjecaj na teritorij nadležnosti. Međunarodni, nacionalni i regionalni stručni simpoziji mogu doprinijeti ostvarenju zadaće približavanja povijesnih izvora i šire publike, potičući zanimanje za to područje. Nadalje, ovakvi susreti mogu potaknuti djelatnike ovoga sektora na nastavak njihova napornog rada te ohrabriti sve zainteresirane na pokretanje novih procesa.

2. KONTEKST KULTURNIH DOBARA

2.1. Egzistencijalni primat

Crkveni arhivi obnašaju društvenu i religijsku ulogu. Oni su plod prenošenja pisanih tragova o ljudskim događanjima koje se smatra dobrom, poglavito na području kultura kršćanskog nadahnuća. Arhivi su, dakle, kulturno dobro velike egzistencijalne vrijednosti jer smještaju pojedinca, poglavito vjernika, u njegovu povijesnu dimenziju. Arhivisti se moraju obrazovati sa spoznajom o društvenoj, političkoj i religijskoj vrijednosti starih i novijih dokumentarnih izvora.

Kultura je obilježena neprekidnim djelovanjem čovjeka u svijetu, potvrđujući duhovnu vrijednost takva djelovanja. Kulturološki procesi nužno trebaju svojevrstne učinkovite instrumente za ostvarenje ciljeva koje svaka zajednica pred sebe postavlja. I Crkva je tako utvrdila sredstva za ostvarenje vlastita poslanja evangelizacije i time stvorila impozantnu baštinu kulturnih dobara koja je ostavila duboki trag u društvenom životu pojedinih zajednica. Kulturna dobra Crkve obuhvaćaju *prije svega umjetničku baštinu s područja slikarstva, kiparstva, arhitekture, mozaika i glazbe koja je stavljena u službu poslanja Crkve. Ovome zatim treba pridodati književnu baštinu sadržanu u crkvenim knjižnicama kao i povijesne dokumente koji se čuvaju u crkvenim zajednicama. Ovamo, konačno, spadaju i literarna djela, kazališni komadi, filmska ostvarenja proizvedena medijima za masovnu komunikaciju.*³ Ovim se dobrima mora pristupiti s određenom stručnom sposobnošću jer se kroz njih mora odvijati uslužna djelatnost u korist kršćanske zajednice i čitavog društva.

Kulturna su dobra Crkve, naime, čovjekova baština, po njihovoj sveopćoj dimenziji, bilo kršćanske poruke, bilo humanističkih izraza. Njihova je vrijednost u povijesnome pamćenju koje omogućuje ponovno otkrivanje puta vjere kroz djela različitih naraštaja. Ona je i u umjetničkom izrazu jer se u njima nazire stvaralačka sposobnost umjetnika, zanatskih majstora i lokalnih meštara koji su znali odgovoriti zahtjevima naručitelja, utiskujući tako u područje osjećajnosti vlastiti smisao za religijsko i odanost vjernika. Ona je u kulturnome sadržaju kroz koji se društvu predaje individualni i kulturni doživljaj razvoja ljudske i kršćanske spoznaje. Ona je u liturgijskom značenju, jer je riječ o rukotvorinama namjenski naručenim za božanski kult, kao izraz proslave božanskih misterija. Ona je u njihovoj univerzalnoj odrednici po kojoj svatko ima sreću biti korisnikom a da to ne može zlorabiti.

Oni koji djeluju u okruženju kršćanske kulture trebaju biti svjesni da rade na očuvanju povijesnog pamćenja na slavu Božju i na posvećenje vjernika. U tom smislu, religijsko je gledište sastavni dio trajnog djela preobrazbe svemira po mjeri čovjeka, gdje povi-

³ Ivan Pavao II, "Allocuzione ai partecipanti alla I Assemblea Plenaria della Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa", 12. listopada 1995, *L'Osservatore Romano*, 13. listopada 1995.

jesno pamćenje postaje jamstvom obstojnosti jedne civilizacije i znak prirodne duhovne dimenzije.

U tome smislu, izobrazba djelatnika sektora treba se usredotočiti na egzistencijalni primat, usmjeravajući vlastito djelovanje ka cilju očuvanja radi vrednovanja. Ovakvi zahtjevi uobličuju program izobrazbe koji je zamišljen tako da poštuje i koristi religijsku baštinu koja se akumulira iz generacije u generaciju u mnogobrojnim kulturama u kojima se dogodila *plantatio Ecclesiae*. U kontekstu kulturnih dobara Crkve arhiv je mjesto uspomena koje dokumentiraju povijesna zbivanja s ciljem jamstva za sadašnjost. Shodno tome, crkveni se arhiv ne može shvatiti u "apsolutnom" značenju, odnosno, izdvojeno od egzistencijalnog konteksta, već se treba osmisliti u odnosu s crkvenim proživljenim događajima. Crkveni arhiv, naime, obnaša pastoralnu funkciju, a u svezi s crkvenim dinamikama sudjeluje u svjetovnim sinergijama. U ovome se očituje društveni i kulturni značaj crkvenih arhiva.

2.2. Značenje povijesti

Kršćanstvo pokreće jednu novu koncepciju povijesti i daje sasvim drugu svrhu pohrani povijesnog pamćenja. Ovdje više nije riječ o imanentnosti u znaku cikličnosti, ni o pragmatizmu što ga diktira želja za vlašću, a ni o mitologiji koja izmišlja zlatne korijene. Iako ponekad takve stupnjeve možemo razabrati u pozadini, to zasigurno nije zbog kršćanske ideologije, već je to posljedica kulturnih uvjetovanosti i pojedinačnih ograničenja.

Naime, povijest dobiva antropološko značenje postajući hodočašćem čovjeka prema Kraljevstvu Božjem, pa je sjećanje izvor pouke i razlog za zahvalnost. U tom smislu kršćanstvo povijesnoj dimenziji daje religijsko značenje pa samim time i potiče zanimanje za dokumentiranje institucionalnog učinka. Iako i dalje opstoje hvalospjevi, apologetski i trijumfalistički motivi, očuvanje papirnatih zapisa povijesnog pamćenja nije grijeh oholosti, nego samo jasan znak Tradicije. Crkva, poglavito ona latinska, s vremenom poprima rimsku organizacijsku metodologiju i uklapa je u pretežito, ali ne i isključivo, teološki kontekst.

Izobrazba crkvenih arhivista temelji se, dakle, na kršćanskom osjećaju za povijest koji nadahnjuje stare dokumentarne zbirke i uobličuje današnje sustave arhiviranja. Crkveni arhiv, tekući i povijesni, ima pastoralnu ulogu jer sudjeluje u poslanju Crkve. Teološka instanca koja zahtijeva potpunu rekapitulaciju svih stvari u Kristu, zajedno s biblijskim pripovijedanjem koje govori o Božjem zahvatu u korist čovječanstva, osnažuju dokumentarnu baštinu u okviru povijesti spasenja. Ono što je predajom preneseno mora poticati na svetost, svjedočenje vjere i žar milosrđa.

Shodno tome, izobrazba arhivista ne smije biti čisto tehničke naravi, jer prikupljeno je gradivo uvijek obavijeno specifičnim kontekstom pa bi se tako izgubila svrha arhiva. Gradivu prikupljenom u arhivima crkvenog tipa pristupa se uz naučavanje prakse do-

bra i izbjegavanje zla. Registrirano sjećanje kroz bilješke o krštenjima, krizmama, prvim svetim pričestima, vjenčanjima, sprovodima, postaje znakom egzistencijalne sakramentalnosti i hodočašća k Bogu.

Kronike nam pružaju svjedočanstvo o pastoralnom životu i ukazuju na crkvenu *mens*. Sami knjigovodstveni zapisi te pravni akti daju nam podatke o životu svake pojedine zajednice u svim brojnim institucionalnim povezanostima. Crkveni su arhivi, dakle, "kulturno dobro" od velike važnosti unutar Crkve. Zbog toga razloga oni zahtijevaju izobrazbu arhivskog kadra koji će biti osposobljen za pravnu zaštitu, materijalno očuvanje, organizirano poslovanje znanstvenom točnošću i pastoralnim osjećajem.

3. VAŽNOST ARHIVA

3.1. Vrijednost povijesnog pamćenja

Crkveni arhivisti obrazuju se za vrijednost povijesnog pamćenja i to u smislu crkvenog kontinuiteta. Novo i staro moraju biti u sprezi s proživljenim kod pojedinih zajednica, kako bi se izrazio razvoj pojedinih kultura, osjećaj pripadnosti i razvojne perspektive. Stoga, povijesno pamćenje dovodi do ponovnog prisvajanja teritorija i susreta s prošlim naraštajima. Sukladno ovakvom stajalištu arhivističko osoblje treba senzibilizirati za ulogu koju arhivi postupno poprimaju unutar sadašnje *mens* Crkve. Oni su stožer oko kojeg se animiraju pretraživanje prošlosti i kronika sadašnjosti.

U takvu kontekstu, osoblje različite specijalizacije pozvano je razmatrati povijesno pamćenje crkvenih događaja, uobličavajući im institucionalni *iter* u njegovim višestrukim artikulacijama i podjelama. Osoblje koje djeluje unutar crkvenih arhiva mora biti pripremljeno da kroz dokumentarne izvore prihvati tijek povijesti na način da bude očito nizanje crkvenih događaja u uzajamnom djelovanju pojedinačnih Crkava sa Svetom Stolicom.

Perspektivna svijest crkvenog djelovanja koju izvodimo iz arhiva nudi mogućnost učinkovite prilagodbe crkvenih ustanova potrebama vjernika i ljudi našeg vremena. Kroz povijesno istraživanje kulturne i društvene naravi, dokumentacijski centri podupiru razvoj prethodnih crkvenih iskustava, provjeru nedostatnosti i obnovu u odnosu na izmijenjene povijesne okolnosti. Ustanova koja zaboravlja vlastitu prošlost vrlo teško uspijeva uobličiti svoju funkciju među ljudima nekog određenog društvenog, kulturnog i religioznog konteksta. Nužno je sve više jačati svijest kako arhivi, čuvajući svjedočanstva o religijskim tradicijama i pastoralnoj praksi, imaju sebi svojstvenu životnu snagu i valjanost. Oni učinkovito doprinose rastu u smislu crkvene pripadnosti svakog pojedinačnog naraštaja i jasno odražavaju zauzimanje Crkve na određenom području. Razumljiva je stoga skrb koju su mnoge lokalne zajednice u prošlosti pokazivale za ove centre kulture i crkvenog djelovanja.⁴

⁴ *FPAE*, 1.3.

Ono što u arhivima nalazimo zapravo je svojevrsni dnevnik kršćanske zajednice koji s raznih naslova govori o pastoralnim zahvatima papa, kardinala, biskupa, župnika, svećenika, redovnika, redovnica i vjernika. No, takav dnevnik nije nimalo lako čitati niti je baš svakome dostupan. Tada postaje vrlo značajno posredovanje dobro pripremljena kadra. Potrebno je, naime, obrazovati stručnjake za specifičnu crkvenu narav izvora i za daljnje širenje podataka, budući da je kriterijski presjek crkvenih ustanova obilježen "čitanjem duša" iako veličina prikupljena materijala u arhivima otvara vrlo slikovit pogled na život čitave zajednice.

Iz svega toga proizlazi kako crkveni arhivi nisu samo spremište koje treba voditi u materijalnom smislu te riječi. Oni su i kulturno dobro koje treba pastoralno vrednovati. Uz puno poštovanje ograničenja predviđenih crkvenim i svjetovnim zakonima, sadržaj crkvenih arhiva treba ponuditi čitavoj zajednici a poglavito onoj kršćanskoj. Svaki teritorij može tako pronaći vlastiti *cursus* bilo u čisto religijskim, bilo u općenitije – povijesnim aspektima.

Svaki pojedinac može u arhivskim dokumentima pronaći vlastitu genealogiju. To otkriće ne bi smjelo biti toliko na planu osobne samodopadnosti, već bi uglavnom ono trebalo odražavati kršćanski presjek vlastite *gens*. Naime, izvori iz kojih se obično crpe takve informacije tiču se i sakramentalnih reskripata sadržanih u Petoknjižju (*Quinque libri*) ili u drugim dokumentima koji se odnose na crkvene djelatnosti (sudjelovanje u bratovštinama, dobrotvorno darivanje, trajno pomaganje itd.).

Da bi se vrednovalo crkveno pamćenje potrebno je uočiti njegove višestruke oblike koji opisuju složenu strukturu povijesnog razvoja svake kršćanske zajednice. Ako se s jedne strane osoblje mora obrazovati tako da vrlo strogo i precizno istražuje dokumentarni materijal, kako bi se izbjegla kriva iščitavanja i povijesne mistifikacije, s druge strane treba uočiti susret kronike i legende kako bi se na pravi način opisao hod sačinjen od zbivanja i emocija. Jedino se tako mogu smanjiti kroničarska ograničenja i čisto materijalna izlaganja. Naime, vrlo je važno shvatiti kako su dokumenti minimalni relikv proživljenog, a on je vrlo često manjkav i temeljito filtriran.

Bitna egzistencijalna i crkvena suština taloži se u raznim okruženjima. Sve to, dakako, treba objediniti kako bi se omogućila djelomična rekonstrukcija povijesti, zamišljajući kroz nju pokretačke namjere. Nije nimalo slučajno to što maštovite epizode iz usmene predaje, epopeje čudotvornih događaja, spomenički ostaci vrlo velike estetske vrijednosti predstavljaju važne elemente koji vrednuju arhivske papirnate tragove i ukazuju na vrijednost i smisao crkvenog pamćenja. Arhivsko se gradivo mora, dakle, ujediniti s drugim dokumentarnim izvorima, za koje treba obrazovati osoblje tako da dokumente promatraju kao dijelove šire cjelovitosti povijesnih i para-povijesnih izvora.

3.2. Praksa predaje

Pozornost koju Crkva posvećuje povijesno-umjetničkoj baštini određena je *unutar-njom evangelizacijskom valjanošću*. Kršćanstvo se očituje naviještajući evanđelje milosrđa kroz *hic et nunc* svakoga pojedinog naraštaja i nalazi u onome što je Crkva proživjela, ono što se dogodilo ili što se događa u odnosu Boga i čovjeka. *Vjera, naime, po svojoj naravi teži umjetničkome izrazu i povijesnim svjedočanstvima spram kojih je Crkva pozvana na najveću pozornost.*⁵ Arhivistička izobrazba je primjerena onda kad se arhivist uvodi u crkvenu praksu s odgovarajućim osposobljenostima za područje koje mu je povjereno.

Susret s kompleksom dokumentarnih izvora, kroz osoblje koje je strukovno pripremljeno i senzibilno za crkveni kontekst, navodi nas na usvajanje prakse predaje kako bismo ju primjenjivali i u sadašnjosti. U tom smislu crkveni arhivist je uvijek intimno povezan s proživljenim, jer kroz izvore bilježi hod Crkve *vične ljudskosti* kroz stoljeća. *Religija utjelovljenja, iako u duhu i istini, ulazi u osobnost svakog pojedinca, svakog naroda, svake kulture, tako da se ljudske epizode mogu ispričati u crkvenom kontekstu. Zapisi koji ocrtavaju život Crkve ukazuju i izražavaju djelo inkulturacije vjere te predstavljaju kulturno dobro.*

Zanimanje kršćanske zajednice za povijesna dobra usmjereno je na činjenicu da su ona *namijenjena promicanju čovjeka i, u crkvenom kontekstu, poprimaju specifični značaj jer su usmjerena na evangelizaciju, kult i milosrđe.*⁶ Poglavitito *arhivi, a naročito oni crkveni, ne čuvaju samo tragove ljudskih epizoda, nego navode i na razmišljanje o djelovanju Božje Providnosti kroz povijest, tako da dokumenti koji se u njima čuvaju postaju povijesno pamćenje evangelizacije kroz vrijeme i autentično pastoralno sredstvo.*⁷

Stoga Crkva potiče na utvrđivanje institucionalnog okvira koji će biti stručno obrazovan i zainteresiran za očuvanje dobara povijesnog pamćenja. Crkvenim djelatnicima povjerena je zadaća senzibiliziranja Božjeg naroda kako bi on *postajao sve svjesniji značaja i nužnosti čuvanja povijesne i umjetničke baštine Crkve.*⁸ Na povijesno-arhivističkom području provedba takvoga zahtjeva zahtijeva osoblje raznih specijalizacija koje će biti osjetljivo za crkveni kontekst i pastoralnu dinamiku. Uobličavanje ove vrste omogućuje efektivni i učinkovit prijenos teoretskog istraživanja na područje operativne prakse čime se potvrđuju strategije pristupa povijesnome pamćenju.

⁵ Ivan Pavao II, "Motu proprio *Inde a Pontificatus Nostri initio*", 25. ožujka 1993, predgovor (proemio).

⁶ Ivan Pavao II, "Messaggio ai partecipanti alla II Assemblea Plenaria della Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa", 25. rujna 1997, *L'Osservatore Romano*, 28. rujna 1997, str. 7.

⁷ *Isto.*

⁸ Ivan Pavao II, "Costituzione Apostolica *Pastor Bonus*", 28. lipnja 1988, str. 103.

4. CRKVENI KONTINUITET

4.1. Snaga tradicije

Crkvenu arhivističku svijest treba temeljiti na kršćanskom shvaćanju povijesti, jer Crkva svom povijesnom pamćenju želi prije svega dati pastoralnu vrijednost te u njoj razabrati *Traditio Ecclesiae*. Posljedično tome, *povijesno pamćenje je sastavni dio života svake zajednice, a poznavanje svega onoga što svjedoči o izmjeni naraštaja, njihova znanja i djelovanja, uspostavlja režim kontinuiteta. Stoga, s njihovom dokumentarnom baštinom, poznatom i priopćenom, arhivi mogu postati korisna sredstva za prosvjetljeno pastoralno djelovanje, jer kroz pamćenje činjenica Predaja dobiva svoju stvarnost. Nadalje, pastirima i laicima koji su zajednički zauzeti u djelu evangelizacije, oni mogu pružiti nužne podatke o različitim davnim ili nedavnim iskustvima.*⁹

Shodno tome, služba arhivista je crkvena, jer valorizira povijesne izvore kako bi kršćanska zajednica poprimila smisao kontinuiteta Predaje. Budući da nazočnost kršćanstva opstoji u sadašnjosti, sadržaj crkvenog arhiva se uklapa u logiku povijesnog *continuum-a*. Crkveni arhiv se, naime, specificira po svom kontinuitetu jer proživljene crkvene epizode dalje prenosi, konkretno svjedočeći o snazi Predaje. Deponirani materijalni tragovi koji čine povijesno pamćenje jedne zajednice koja svoje djelovanje nastavlja u današnjici, uz jasno isticanje korijena, prenošenje različitih stajališta koja su se izmjenjivala kroz vrijeme, potvrđivanje sadašnjosti i otvaranje mogućnosti za daljnji razvoj. Ono što je tako sakupljeno odražava izmjenu epizoda vjernosti i nevjere, karizmatске snage i institucionalne slabosti, karitativnog zauzimanja i društvenih propusta, a to je oduvijek bilo nazočno u svakoj kršćanskoj zajednici. Stoga, postoji tijesna veza između povijesnoga i tekućeg arhiva, poglavito zbog trajne prisutnosti crkvenih ustanova u sprezi s kršćanskim značenjem Predaje.

Arhivisti moraju biti svjesni da ono što oni prikupljaju i uređuju posjeduje teološki i eklezijalni naboj jer potvrđuje spori proces rekapitulacije svih stvari u Kristu koji se nanovo rađa i pokreće iz naraštaja u naraštaj, sve dok se konačno ne iscrpi na svršetku vremenâ. Stoga *posjedovanje kulta (...) arhiva, na neki način znači posjedovanje kulta Krista, posjedovanje smisla Crkve, davanja nama samima i onima koji će tek doći, povijest ove faze transitus-a Domini u svijetu.*¹⁰

Posljedično tomu, pažljivo čuvanje pastoralnog djelovanja i pojedinačnim lokalnim realitetima (župne kronike, *registri duša*, knjigovodstveni zapisi, itd.) ukazuje na skrb osoba, tako da se *nazire povijest posvećenja kršćanskog naroda u njegovim institucionalnim i pastoralnim dinamikama.*¹¹ Ono što je zapisano i ono što je ispušteno iz lokalnih

⁹ *FPAE*, 1.3.

¹⁰ Pavao VI, "Allocuzione agli Archivisti ecclesiastici", 26. rujna 1963.

¹¹ *FPAE*, 1.2.

dokumenata, opisuje *mens* klera, pastoralno stajalište, društveni utjecaj, osjetljivost vjernika, čime se ocrtava živa slika kršćanske zajednice u neprestanom procesu promjene. Samim time postaje jasno kako kronološki tijek svoje temelje nalazi u povijesti spasenja, tako da tvori jedinstvo *Traditio Ecclesiae*, unatoč raznolikosti događaja i osoba.

4.2. Teritorijalna pripadnost

Arhivisti se moraju obrazovati i u teritorijalnom smislu tako da papirnatu zapise povijesnog pamćenja s njime dovode u tijesnu svezu, čime će korisnicima omogućiti sveukupno sagledavanje povijesnih, umjetničkih, kulturnih i religijskih sastavnica. Smisao crkvene pripadnosti dozrijeva, naime, na povijesnome planu, kako u Crkvi kroz njezin sveopći ustroj, tako i u svakoj pojedinoj zajednici kroz njezinu teritorijalnu dimenziju. U ovom kontekstu arhivi obnašaju neobično važnu zadaću dokumentarnog posrednika. Naime, kroz njih se jasno odražava povijesni hod svake pojedine zajednice; pronalaze se načini usvajanja i provedbe učenja i smjernica naučitelja Opće Crkve, Biskupskih konferencija, pojedinačnih Crkava; registriraju se djela iz crkvenog života kao i iz života pojedinih klasičnih ustanova. Zbog toga je poželjno *vrednovati arhive (...) kako bi se omogućio rast u smislu pripadnosti određenom teritoriju*¹² preko osoblja koje će biti u stanju učiniti vidljivom složenu nit veza kojima je povezana povijesna dokumentacija s kulturnim okruženjem.

Sadržaj arhiva vodi nas u susret crkvenoj svakodnevnici i pokazuje njen razvoj kroz stoljeća. Duboki *tragovi svetosti* koji su oduvijek poticali Crkvu u njenim višestrukim nazočnostima čuvaju se u crkvenim arhivima, u onoj mjeri u kojoj je sve to dokumentirano, premda ponekad nejasno i manjkavo, moraju se revitalizirati u crkvenom smislu preko osoblja pripremljena na primjeren način.

Dinamike povezane s dokumentarnim materijalom usmjeravaju arhiviste prema povijesnom pamćenju i prema aktualnosti, specificirajući pritom povijesni hod Crkve. U tom smislu povijesni i tekući dokumenti nisu samo materijalni tragovi, nego su i dobra koja je stvorila kršćanska zajednica koja kroz vrijeme organizira vlastiti *habitat*. U skladu s time u pastoralnome smislu postaje vrlo važno da arhivisti osiguraju susret vjernika, dalekih znanstvenika i osobito mladih s neprekinutom predajom Crkve, koja je različita po oblicima ali analogna po sadržajima. Time se na najjasniji mogući način pokazuje zauzetost prošlih i potiče zauzimanje novih naraštaja.

Prošlost kao i sadašnjost, preko djelatnika u arhivima, može pred zajednicom jasno isticati put vjere. Kada je riječ o prošlosti, arhivi otvaraju perspektivu crkvene zajednice. U sadašnjosti arhivi predstavljaju uobičajenu kroniku kršćanske zajednice koja živi u kulturnom okruženju sadašnjosti i budućim naraštajima treba prenijeti svoju baštinu.

¹² Ponteficia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa, *Lettera circolare in conclusione alla II Assemblea Plenaria*, 10. studeni 1997.

U diverzifikaciji crkvene nazočnosti na teritoriju potrebno je pripremiti osoblje i za gospodarenje papirnatim dokumentima i onih ustanova koje se gase, poglavito u kontekstu naših dana kad izmijenjeni društveni odnosi i odnosi unutar klera čine nužnim ujedinjenje pojedinih biskupija, župa, ukidanja instituta ili bratovština čija je energija već iscrpljena, asimilaciju nadležnosti raznih tijela čiji arhivi ili leže zaboravljeni, ili su što je još gore, potpuno neprimjereno sređeni, tako da se nameće potreba za provedbom temeljitog povijesnog istraživanja.¹³ Ostvarenje tog cilja zahtijeva obnovljenu crkvenu i svjetovnu svijest, pored znatnih ulaganja u izobrazbu osoblja i strukturiranje arhiva.¹⁴ Riječ je o pripravi osoblja koje će se opredjeljivati za rješenja vezana uz teritorij, koje će voditi računa o složenosti aspekata koji se s jedne strane odnose na čuvanje dokumenata, a s druge na njihovo kolanje *in loco*.

5. KULTURNA TRANSFORMACIJA

5.1. Povijesno istraživanje

Arhivistička priprava se, dakle, mora povezivati s povijesnom izobrazbom, tako da se stvaraju sinergijski odnosi između arhivista i povjesničara, sve u korist znanstvenog istraživanja i, u skladu s time, crkvene svijesti. Svjedočanstva koja se mogu izvesti iz papirnatih zapisa utjelovljenje su vjere svake pojedine kršćanske skupine. Blaga povijesne baštine i aktualnih zapisa, sakupljena u arhivima, govore o ljubavi prema Bogu i o humanom aspektu, pa će istraživanje biti strogo u onoj mjeri koju zahtijeva religijski kontekst u koji se uklapa kronika promatrana vremena. Prosvjetljeno Duhom Svetim, arhivsko gradivo postaje konkretna slika svake pojedine kršćanske zajednice, kako u njenim pozitivnim tako, ponekad, i u negativnim aspektima. Tako ona može izražavati eshatološka nadanja bez prešućivanja ružnih epizoda i skandala koji samo mogu potaknuti na duhovnu obnovu i zauzimanje za Kraljevstvo Božje.

Jedno povijesno istraživanje koje bi bilo slobodno od ograničene i historicističke vizije, dokumentarni tekst neraskidivo povezuje s crkvenim kontekstom. Ako liturgija izražava *lex orandi*, arhivi ukazuju na *lex vivendi* pri čemu jedno i drugo odražavaju *sensus Ecclesiae* Božjeg naroda. Dakle, važno je i u pastoralnom smislu da povijesno istraživanje registrira kapilarni proces inkulturacije i akulturacije vjere koji se tako jasno nazire u arhivima.

¹³ S. PAGANO (prefekt Vatikanskog tajnog arhiva), "Gli archivi ecclesiastici, strumenti pastorali radicati nella tradizione viva della Chiesa", *L'Osservatore Romano*, 23. travnja 1997.

¹⁴ Ove su instance opširno obrađene u *FPAE*. Osobito u poglavlju 2: *I lineamenti di un progetto organico* razvijaju se sljedeće teme: 2.1. Jačanje ili utemeljenje biskupijskog povijesnog arhiva; 2.2. Prilagodba tekućeg arhiva; 2.3. Suradnja sa svjetovnim Tijelima; 2.4. Zajedničke smjernice Biskupskih konferencija; 2.5. Upošljavanje kvalificiranog osoblja.

Znanstvenici moraju učiniti evidentnim širenje kršćanstva na svim onim mjestima na kojima se naseljavaju kršćanske zajednice. Kroz dokumentaciju koja govori o religioznim manifestacijama, narodnim tradicijama, odgojnim ustanovama, karitativnom djelovanju, društvenim aktivnostima, osobe koje se bave istraživanjima na polju crkvene arhivistike moraju istaknuti i procese duhovnog dozrijevanja i religijske inkulturacije.

S pastoralnog stajališta uputno je da i svećenici kojima je povjereno dušobrižništvo znaju *navesti svoje vjernike na otkrivanje vlastitog župnog arhiva u kojem se čuvaju svjedočanstva o postojanju i životu raznih obitelji i o životu zajednice.*¹⁵ Javnosti i kulturnome svijetu valja prezentirati civilizacijsko djelovanje Crkve, pri čemu se ne smije zanemariti njeno religijsko poslanje niti prikrivati moguće konjunkturane nedorečenosti.

5.2. Procesi obnove

Osobe koje djeluju u arhivima moraju znati odrediti procese crkvenog razvoja i obnove, s posebnim osvrtom na pojedinačne zajednice. Kroz temeljito poznavanje dokumentarnog materijala može se tada pokrenuti nastavni proces *pročišćavanja povijesnog pamćenja*, dokazujući time kako je Crkva *semper reformanda*, unatoč ponekad delikatnim povijesnim zbivanjima i epizodama. Navedeno pročišćavanje nije, dakle, okrenuto samo prema prošlosti nego i prema sadašnjosti.

Nasuprot već odavno prisutnoj potrebi za uspostavom novog humanizma u koji bi se uspješno uklopio proces nove evangelizacije, važno je imati u vidu crkvene dinamike sazrele tijekom povijesti, kroz kritičku povijesnu analizu dokumentarnih izvora. Provedbom temeljite znanstvene analize i strukovnom pripremom dolazi se do spoznaje kako se je Crkva uvijek znala suočavati sama sa sobom i s okolinom na vrlo različit način. U pravilu snagu i razvoj Crkve nije nikada uvjetovala jednoobraznost nego je to bila dijalektika suprotstavljenih snaga.

Sučeljavanje, koje nije baš uvijek bilo miroljubivo, između rimskih i perifernih vlasti, gorljive ortodoksne i heterodoksne teološke rasprave, uobičajena suprotstavljanja toleranata i integralista, različiti odnosi prema svjetovnoj vlasti, razilaženja između svjetovnog klera i crkvenih redova, povrh onih koja su nastajala u samoj jezgri instituta posvećena života i društava apostolskoga života, prisililo je Crkvu na usvajanje mnogih doktrinarnih, moralnih, pastoralnih, kulturnih i političkih stajališta koja kroz obilje primjera pokazuju promjenljivost izbora i strategija trajnosti svetopisamskog uporišta.

Arhivsko istraživanje koje se provodi mudro i znalački, omogućuje nam izvlačenje mnogih pouka iz povijesnih zbivanja kako ne bismo zapadali u pogreške koje su se u prošlosti već događale, kako bismo spriječili zanemarivanje običaja, ublažavali funda-

¹⁵ Ponteficia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa, *Lettera circolare in conclusione alla II Assemblea Plenaria*, 10. studenog 1997.

mentalističke porive i usvajali novosti. Evandeoski ideal, naime, prolazi kroz oluje povijesnih zbivanja, u kojima milost Božja, često zamračena grijehom, nikada ne zakazuje, unatoč nizanju teških povijesnih okolnosti, kako unutar Crkve, tako i u njenom okruženju. Dopuštajući razabiranje sve te složenosti događaja, crkveni arhivi s jedne strane potiču na toleranciju, a s druge na obnovu.

Osobe koje istražuju dokumentarne izvore moraju se obrazovati tako da svoje prosudbe donose oprezno, poglavito radi promjenljivosti povijesnih kretanja. Kroz arhive povijest se zaista može smatrati *magistra vitae*, ne toliko radi ponavljanja nekih konstanti, koliko zbog urgentnosti humanističkog razvitka. Crkveni znanstvenici, individualizirajući suprotne tendencije i suočavajući se s Evanđeljem, moraju znati odrediti idealne koordinate i rezultante kako bi i u praksi pokrenuli i provodili toliko potrebnu obnovu Crkve. Razmišljajući na duge staze moram ovdje upozoriti pastire na stalno ponavljanje pritisaka koji procese okreću unazad, a ti su pritisci osobito jaki u vremenima naročitih teškoća ili epohalnih promjena. Takva dinamika nipošto ne predstavlja ustaljeni hod Crkve koja živi u vremenu. Vrlo odlučno želim pokazati kako se Crkva prepoznala osobito u misijskom i karitativnom radu, iako je u svom djelovanju često bila uvjetovana temporalističkim i konzervativističkim vizijama. Iz arhivskih izvora može se, naime, nazrijeti neprestani proročki žar Božjeg naroda koji nadire, čas odozdo, čas s vrha – kroz likove čije povijesno pamćenje može izgraditi, ako se ono ne mistificira, savjest suvremenog čovjeka.

6. VOĐENJE ARHIVA

6.1. Integriranje dokumenata

Pri vođenju crkvenih arhiva mora se imati u vidu složenost prikupljenoga gradiva. Riječ je o izvorima koji su po svojoj naravi različiti, kako po podlozi na kojoj su zabilježeni tako i po dokumentarnom sadržaju, inventarskoj metodologiji, korištenom jeziku i grafiji. Arhivsko osoblje mora uvijek biti spremno svoje intervencije usmjeravati imajući u vidu višestruke varijante kako bi ostvarilo arhivsko poslovanje primjereno potrebama čuvanja i vrednovanja gradiva. Vrlo veliku važnost, dakle, imaju prateća obavijesna pomagala koje treba sastavljati osobito pažljivo kako bi se osiguralo uspješno korištenje svih arhiva.

Zbog nužnosti višestrukih kompetencija, potrebno je stvarati sinergijske odnose između različitih arhivskih institucija, povrh suradnje između svjetovnih i crkvenih ustanova. Naime, potpuno je nezamisliv nekakav režim arhivske neovisnosti, bilo uslijed pretjerane artikulacije nužnih kompetencija, bilo zbog znatnih administrativnih troškova. Naprotiv, nužno je potrebno da odgovorne osobe za pojedine arhive znaju od slučaja do slučaja jasno razabrati probleme u vođenju poslovanja te da one budu upućene

kome se trebaju obratiti da bi donijele odgovarajuća rješenja.

Osnovno u vrednovanju crkvenih arhiva je, nadalje, koordinacija središta i periferije kako bi se dobila "mapa" svake crkvene jedinice, kako biskupijske tako i redovničke. Osoblje mora biti obrazovano za koordiniranje množine dokumentarnih izvora nazočnih na teritoriju, kako bi se olakšali projekti vrednovanja lokalne povijesno-umjetničke baštine. Vrlo je značajno dovesti u uzajamni odnos arhivske izvore i spomeničku baštinu s lokalnom tradicijom. Time će se odrediti povijesni kontekst u svoj raznovrsnosti njegovih aspekata.

Fiziološka sprega teorije i prakse na povijesno-umjetničkom području dovodi do objedinjavanja dokumenata i poduzetih radnji. Tako će se kroz prve razlučiti motivacija, procedure i planiranja, a kroz druge ostvareni rezultati kao i njihov crkveni značaj. Arhivi, knjižnice i spomenici zajedno govore o djelu kulturne transformacije nekog teritorija po mjeri kršćanskih uvjerenja i interesa određenih naručitelja.

Da bi se istakla nit vodilja kulture nekoga određenog teritorija, sve u skladu s kršćanskim nadahnućem, osoblje mora biti dobro specijalistički i interdisciplinarno pripremljeno. Povijesno-umjetnička baština Crkve je glavna snaga teritorijalnog identiteta ako brojne odgovorne osobe znaju djelovati interaktivno kako bi se integrirale bezbrojne intervencije čovjeka u okviru kontinuirane i nužne preinake vlastitog *habitat-a*.

Ne smije se zanemariti ni sprega između tekućih i povijesnih arhiva. Zbog tog razloga odgovorne osobe moraju uspostavljati sinergijske odnose tako da se arhivski sustav poveže primjerenim sredstvima. Time će se potaknuti realizacija projekata vrednovanja povijesne baštine u odnosu na sadašnju. Obrazovanje treba usmjeriti i prema očuvanju *privacy* kao i prema poštivanju kanonskih i svjetovnih propisa da bi se zajamčila povjerljivost specifičnih sektora.

6.2. Nove tehnologije

Programi izobrazbe moraju voditi računa i o novim informatičkim tehnologijama koje su korjenito izmijenile način pristupa i obrade povijesno-umjetničke baštine. Uporaba informatičkih sredstava i umrežavanje arhivskih izvora operacije su koje može provoditi samo strogo specijalizirano osoblje, pri čemu specijalizacija nije isključivo tehnološke već i psihološke, menadžerske i pravne naravi.

U glavnim crtama, informatički sustavi moraju obnašati objedinjavajuću funkciju u odnosu na dokument kako bi se olakšalo njegovo korištenje i čuvanje. Ako se ovim sustavima upravlja na odgovarajući način, oni postaju vrlo korisni za lakšu provedbu postupaka inventarizacije i katalogizacije sadržanog gradiva. Nadalje, ovi sustavi olakšavaju uobičajeno čitanje dokumenata a da se pritom ni na koji način ne ugrožava njihovo materijalno očuvanje. Štoviše ovi sustavi mogu omogućiti bilo ujedinjavanje dokumentarnih sustava većeg broja arhiva, bilo "virtualnu" rekonstrukciju dokumenata čije su se materijalne podloge raspršile po više lokacija, ili čiji se tekstualni sadržaj može

redefinirati polazeći od većeg broja izvora. Isto tako, ovi sustavi mogu znatno olakšati odnose među pojedinim arhivima, poglavito na istome području, što, dakako, dovodi do objedinjavanja u dokumentarnome smislu. Konačno, ovakvi sustavi imaju ugrađene i određene zaštite kako kroz nadzor nad pohranjenim gradivom, tako i interaktivnom vezom s policijskim organima.

Ipak, informatički sustavi ne smiju u potpunosti zamijeniti dokumentarni materijal. Stoga arhivski djelatnici moraju biti sposobni za konfiguriranje takvih projekata koji neće korisnike dokumenta udaljiti od teritorija nego će ih privlačiti da zajedno s proučavanjem dokumenta dođu i u neposredan dodir s arhivima i teritorijem. Dakle, vrlo je važno da informatizacija počiva na primjerenim didaktičkim strategijama, tako da se potakne istraživanje *in loco* i tako istakne kršćanski utjecaj.

Obrazovanje na informatičkom području mora pripremiti i vlasničko gospodarenje podacima koji se moraju pravno zaštititi i gospodarski vrednovati, tako da se ne provodi njihovo izvlaštenje iz posjeda crkvenih tijela ili iz uporabe dokumenata izvlači određena korist. Crkveni se arhivi, naime, ne mogu svesti samo na skupo deponiranje i čuvanje gradiva, a sama uporaba tog gradiva ne smije biti isključiva preko informatičkih medija. Jedino je preko odgovarajuće poduzetničke izobrazbe odgovornih osoba moguće, dakle, suočiti se s novim tehnologijama, ostvariti sinergijski odnos s javnim institucijama, sklapati međuinstitucionalne sporazume, ostvarivati privatne sponzorske aranžmane a da se pritom arhivi ne otuđuju od crkvenoga i teritorijalnog konteksta.

7. ZAKLJUČAK

Zbog potencijala koji crkveni arhivi imaju u sklopu djela kulturne promidžbe i kršćanske evangelizacije, potrebno je ulagati u izobrazbu, definirajući novi oblik *ekipe* arhivskih djelatnika. U uvjetima adekvatne pripreme arhivskog osoblja moguće je vrednovati dokumentaciju iz prošlosti i sadašnjosti. Nadalje, mogu se razrađivati projekti usredotočeni na teritorij, konfigurirati sinergijski odnosi institucionalne naravi koji će omogućiti točno lociranje izvora, koncentriranje inicijativa koje će pokretati održive programe na području kulture.

Potrebno je razraditi integrirane programe izobrazbe koji vode računa o onome što već postoji, kroz inicijative za pokretanje novih akcija kao odgovor na efektivnu potražnju. Organizacija treba počivati na koncentričnim krugovima i mora se uklapati u opća usmjerenja Univerzalne Crkve, s operativnim postupcima specifičnih Crkava, vodeći pritom računa o nacionalnim i međunarodnim svjetovnim propisima. Svaki projekt izobrazbe treba uobličiti interdisciplinarno i u crkvenome kontekstu. Jedino kroz integraciju višestrukih znanstvenih, tehničkih, poslovnih, humanističkih i crkvenih koncepcija, moguće je u punoj mjeri valorizirati golemu arhivsku baštinu koja je

skupljena i koja se skuplja u bezbrojnim crkvenim institucijama.

U prvoj instanci treba izobraziti učitelje učitelja: kler, odgovorne osobe i eksperte. Kler mora biti obrazovan za pastoralnu uporabu kulturnih dobara i mora steći senzibilitet koji će mu omogućiti intuitivno osjećanje nužnosti u poslovanju arhiva. Crkveni studiji moraju na interdisciplinarnan način pružiti osnovna znanja za obnašanje ove zadaće animacije i vođenja. Isto je tako potrebno ostvariti spregu između teoretskog dijela akademskog učenja uz provedbu praktičnih inicijativa na teritoriju sa svrhom ukazivanja na stvarnu važnost povijesno-umjetničke baštine u kulturnoj i pastoralnoj aktivnosti uz poticanje svojevrsnog šarma svojstvenog struci.

Nužno je, dakle, utemeljiti obrazovni proces za vođenje, kompilaciju tekućeg arhiva, kao i za vrednovanje onoga povijesnog. Za one koji, u biskupijskom planiranju i u planiranju institucija posvećena života, obnašaju neposrednu odgovornost u arhivima, potrebno je dodatno opće obrazovanje s područja kulturnih dobara i specifično arhivističko obrazovanje. Ovo će se obrazovanje ostvariti preko specijalističkih tečajeva poput onih koje su već pokrenula neka sveučilišta i crkvena učilišta. Kada je riječ o posebnim specijalizacijama ne treba isključiti i svjetovni studij kao i za ostale profile tehničkog usmjerenja.

Specijalisti moraju steći odgovarajuće obrazovanje u pojedinačnim strukovnim sektorima, na onaj način koji se u svjetovnom segmentu već provodi. Ovi se studiji, međutim, svakako moraju objediniti na crkvenome planu, kako bi se ovladalo dinamikom i ciljevima rada s kulturnim dobrima, sve u službi ostvarenja poslanja Crkve. I u ovom se slučaju pokazala potreba da se specijalisti obrazuju za interdisciplinarnu suradnju poput svih ostalih operatera koji djeluju i rade s kulturnim dobrima. Svaki pokušaj vrednovanja arhiva u crkvenom smislu bez takve interaktivne suradnje, u uvjetima rada "nepropusnih" odjeljaka, unaprijed je osuđen na neuspjeh.

U teritorijalnom kontekstu, kler, arhivisti, povjesničari i drugi, moraju sa svoje strane obrazovati suradnike i animatore kako bi se postupno lokalna zajednica mogla susretati s povijesnom baštinom, a kroz nju i bolje razumjeti onu umjetničku.

Da bi se *in itinere* moglo kvalificirati one koji u većoj ili manjoj mjeri trebaju intervenirati u arhivima, baviti se obrazovanjem, organiziranjem manifestacija, potrebno je organizirati državne ili regionalne tečajeve specijalizacije, *staževe* operativnog usavršavanja, seminare o raznim specifičnim temama. Dakako, ovakve inicijative moraju biti u međusobnom interaktivnom odnosu tako da se mogu planirati tipologije intervencije i provjere ostvarenih rezultata. Crkvene i svjetovne institucije, zajedno s arhivističkim udrugama i drugim teritorijalnim ustanova, mogu pokretati tečajeve za strukovnu izobrazbu i usavršavanje profesionalnih *standarda*, poticati protok informacija, koordinirati prijedloge itd.

Ovako artikuliran i koordiniran obrazovni sustav trebao bi potaknuti kulturnu animaciju na teritoriju i u specifičnom crkvenom okruženju, pastoralnu uporabu arhivskog

naslijeđa. Programi koji iz ovoga proizlaze, trebaju se promišljati na različite *targete* osoba, jer kontakt s povijesnim izvorima treba pokrenuti još u školskoj dobi, on mora privući mlade, mora uključiti čitavu zajednicu i mora biti poticajan za znanstvenike.

Konačno, samo u onoj mjeri u kojoj izobrazba odgovornih osoba bilo koje razine i dostojanstva postaje osobna stvar, crkveni će arhivi silom kulture prodirati u proživljenu baštinu crkvene i svjetovne zajednice, kvalificirajući u svima osjećaj pripadnosti

SUMMARY

PROFESSIONAL TRAINING OF ARCHIVISTS, NEW FIGURES AND FORMS

The author has divided this work in seven parts, i.e.: *The Urgency of Professional Training, The Context of Cultural Heritage, The Importance of Archives, The Ecclesiastical Continuity, The Cultural Transformation, The Management of Archives, The Conclusion.*

The author emphasizes the importance of custody of cultural heritage. Unfortunately a lot of documents had already been destroyed in the past, and that is the reason why the preserved documents must be considered extremely important.

The preservation of such memory demands an appropriate training of the *ministers of the memory* in order to ensure every community the sense of belonging to its own magnificent and ferial epos.

The author of this work emphasizes the necessity of training the Church archivists by pointing out the documents and the whole culture derived from the Church, which has been operating for two millenniums in the whole world.

The archival training has to take into account the ecclesiastical orientations, either general or specific. The author mentions various documents published at universal Church level by the *Papal Commission for the Cultural Heritage of the Church* 1994-2001. The above mentioned documents deal with the cultural heritage preserved in museums, libraries and archives, in particular as far as the aspect of pastoral function of these institutions is concerned.

Lots of special churches and ecclesiastical institutions have promulgated various instructions in order to assure protection and administration of its own archival heritage.

The ecclesiastical archives represent the reflection of the present relationship between the centre and the periphery, so this is why a qualified staff, aware of these circumstances should manage them.

The ecclesiastical archives have to use new technologies, however, the information technology systems shouldn't replace the materials and the documents. The staff should be able to conceive projects which would not alienate the users from the documents and the territory, but on the contrary, they should be able to induce the users to meet the archives and in such a way the territory as well.

The archival staff should be trained in an interdisciplinary sense and in an ecclesiastical context. Only through the integration of multiple competence, i.e.: scientific, technical, managerial, humanistic and ecclesiastical is it possible to give the considerable archival heritage its appropriate value, which has been made by the history of the Catholic Church throughout the centuries.

The author mentions the necessity of organizing courses at a national and regional level, some stages for operative specialization, study seminars on specific issues and topics. Ecclesiastical and civil institutions, archival associations and other local authorities must collaborate for a common purpose.

To sum up the proposals given in this interesting and very useful work, the author concludes by the following: *A formative system, articulated and coordinated in such a way should encourage the cultural animation of the territory and the pastoral use of the archival heritage. The programs and projects should be oriented towards various 'targets' (models of persons), considering that the contact with history sources should be initiated at the age of school, then it should continue to be interesting to young people, to the whole community and ultimately to the scholars as well. As a conclusion it may be said that the level of professional training of the responsible people is closely connected with the presence of Church archives and their cultural impact on everyday life of the ecclesiastical and the civil community, both contributing to giving a sense of belonging to the same territory.*

RIASSUNTO

FORMAZIONE DEGLI ARCHIVISTI, FIGURE E MODALITÀ NUOVE

L'autore ha diviso questo lavoro in sette parti, e precisamente: *L'urgenza della formazione, Il contesto dei beni culturali, L'importanza degli archivi, La continuità ecclesiale, La trasformazione culturale, La gestione degli archivi e Conclusione.*

Accentua la rilevanza della custodia del patrimonio culturale. Purtroppo, tantissimi documenti nel passato sono andati distrutti, e perciò, quello che è stato conservato è assai importante.

La conservazione di questa memoria richiede una formazione adeguata dei *ministri della memoria*, affinché ad ogni collettività sia garantita l'appartenenza alla propria epopea feriale e fastosa.

L'autore in questo lavoro accentua la necessità della formazione degli archivisti ecclesiastici, mettendo in rilievo i documenti e la cultura prodotta dalla Chiesa che opera in tutto il mondo da due millenni.

La formazione archivistica deve far riferimento agli orientamenti ecclesiastici generali e particolari. L'autore indica vari documenti pubblicati a livello della Chiesa universale da parte della *Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa* dal 1994 al 2001. I suddetti documenti trattano i beni culturali conservati nei musei, nelle biblioteche e negli archivi, specialmente sotto l'aspetto della funzione pastorale di queste istituzioni.

Molte Chiese particolari e molte istituzioni ecclesiastiche hanno emanato varie disposizioni a scopo della salvaguardia e la gestione del proprio patrimonio archivistico.

Gli archivi ecclesiastici rappresentano il riscontro del rapporto intercorrente tra centro e periferia, per cui vanno gestiti con personale preparato a rispettare tali dinamiche.

Gli archivi ecclesiastici devono usare le nuove tecnologie. I sistemi informatici non devono però essere sostitutivi al materiale documentario. Il personale deve esser capace di configurare progetti che non alienino i fruitori dal documento e dal territorio, bensì sospingerli all'incontro con gli archivi e, attraverso di essi, con il territorio.

Il personale archivistico deve essere istruito in senso interdisciplinare e in contesto ecclesiale. Solo attraverso l'integrazione di molteplici competenze scientifiche, tecniche, gestionali, umanistiche, ecclesiali, è possibile valorizzare pienamente l'ingente patrimonio archivistico prodotto per tanti secoli della storia della Chiesa cattolica.

L'autore ritiene che si debbano organizzare corsi a livello nazionale e regionale, *stage* di perfezionamento operativo, seminari di studio su particolari tematiche. Istituzioni

ecclesiastiche e civili, associazioni archivistiche ed altri enti territoriali devono collaborare in questo senso.

Riassumendo le proposte esposte in questo lavoro molto interessante ed utile, l'autore conclude che: *Un sistema formativo, così articolato e coordinato, dovrebbe favorire l'animazione culturale del territorio e l'utilizzazione pastorale del patrimonio archivistico. I programmi che ne derivano vanno ponderati sui diversi 'target' di persone, poiché il contatto con le fonti storiche deve essere avviato in età scolare, deve attrarre i giovani, deve coinvolgere la collettività, deve favorire gli studiosi. Concludendo, solo nella misura in cui si professionalizza la formazione dei responsabili di ogni ordine e grado, gli archivi ecclesiastici entrano con forza culturale nel vissuto della comunità ecclesiale e civile, qualificando in tutti il senso di appartenenza al proprio territorio.*